

3.3. Tzw. przełączanie kodu

Autor: Halina Karaś

W środowiskach wiejskich obserwuje się współcześnie częste zjawisko stosowania przemiennie – w zależności od sytuacji, od rozmówcy i innych okoliczności towarzyszących rozmowie – dwóch odmian polszczyzny, tj. języka ogólnopolskiego i gwary ludowej. Dialektolodzy (np. Halina Kurek, Józef Kaś) porównują to zjawisko do dwujęzyczności, czyli znajomości i używania dwóch różnych języków narodowych, twierdząc, że mamy tu do czynienia z opanowaniem dwóch różnych systemów językowych i posługiwaniem się nimi w zależności od różnych czynników, podobnie jak to się dzieje w wypadku dwujęzyczności. Użytkowników gwary i jednocześnie języka ogólnego nazywają w związku z tym osobami dwujęzycznymi. Podobnie jak badacze wielojęzyczności nazywają omawiane zjawisko „przełączaniem kodu”. Polega to na przechodzeniu w mowie tego samego informatora z gwary na język ogólny, często zawierający wiele elementów dialektalnych, i odwrotnie z języka ogólnego czy częściej z kodu mieszanego na gwarę. Czasem dotyczy to wprowadzania świadomie tylko elementów ogólnopolskich do gwary lub rzadziej elementów gwarowych do języka ogólnego, czasem natomiast mamy do czynienia z próbą całkowitego zastąpienia gwary polszczyzną ogólną czy ze zjawiskiem odwrotnym (rzadziej). Dzieje się to w określonych warunkach, najczęściej poza własnym środowiskiem językowo-kulturalnym mówiących gwarą, czyli poza wsią, w kontaktach z użytkownikami polszczyzny ogólnej. Umiejętność przełączania kodu gwarowego na literacki lub mieszany (zawierający pierwiastki gwary i języka ogólnego) bądź literackiego na gwarowy w określonym celu, np. stylizacyjnym, albo literackiego na mieszany jest przejawem świadomości językowej mówiących. Wydaje się, że omawiane zjawisko może lepiej byłoby nazywać dwuodmianowością (dwulektalnością), użytkowników obu odmian tego samego języka narodowego uznawać zaś za osoby dwuodmianowe (dwulektalne), tj. znające dwie odmiany tego samego języka narodowego, a przechodzenie z jednej odmiany języka na drugą – przełączaniem rejestru językowego. Pozwoliłoby to na wyraźne odróżnienie osób rzeczywiście dwujęzycznych, posługujących się dwoma różnymi językami narodowymi od użytkowników tego samego języka narodowego, ale w dwu jego odmianach. Wybór odpowiedniej odmiany języka jest najczęściej dyktowany osobą rozmówcy (osoba znana czy nieznana, użytkownik języka ogólnego czy też znający gwarę, osoba spoza własnego środowiska czy z tego samego środowiska itd.), sytuacją wypowiedzi (oficjalna – nieoficjalna) i innymi okolicznościami towarzyszącymi rozmowie.